

TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0014

Élelmiszerbiztonság és gasztronómia vonatkozású egyetemi együttműködés,

DE-SZTE-EKF-NYME

Lajos Veronika

Alkalmazott szemléletű
társadalomtudomány: társadalmi
részvétel, kollaboratív etnográfia és
akciókutatás

Módszertani tanulmány

Debrecen
2013

Közismert, hogy az új évezred első évtizedét követően meglehetősen bizonytalan a társadalomtudományok helyzete Magyarországon, miközben az egyes diszciplínák maguk is a tudományos attitűd újragondolásának fázisában vannak világszerte.¹ A komplex öndefiníciós probléma létezésének hazánkban, többek között, egyik jele az is, hogy a társadalomtudományi tudás hasznosíthatósága és közvetlen alkalmazhatósága egyre rendszeresebben felbukkanó téma. Az utóbbi néhány évben a magyar társadalmi nyilvánosságban nemcsak erőteljes igény fogalmazódott meg a társadalomtudományi tudás gyakorlati értékének meghatározása és a tudástermelés mellett annak alkalmazása iránt, hanem arról beszélhetünk, hogy a közvetlenül hasznosítható akadémiai szaktudás szerepének felértékelődése jelenleg tendenciaszerű folyamat.

Jelen tanulmány egy interdiszciplináris kutatás Hungarikum alprojektjének keretében készült és egy olyan módszertani gyűjtemény része, amely a gasztronómia és a helyi gasztronómiai termékek kulturális-társadalmi értékének és a lokális társadalomban betöltött szerepének vizsgálatok adódó metodológiai kérdéseket tárgyalja.² Mindazonáltal a klasszikus bölcsészeti- illetve társadalomtudományi alapkutatás mellett létezik a tudományos munkának egy alkalmazott szemléletű változata is.³ A továbbiakban megfogalmazott módszertani felvetések pontosan ebbe az irányvonalba illeszkednek.

A helyi természeti és társadalmi erőforrásokra alapozó, a lokális érdekeket képviselő és a helyiek szemszögét érvényesítő társadalomtudományi tudás közvetlen alkalmazása a kortárs társadalmi problémák megoldásában bevett gyakorlat nemcsak a nyugat-európai, elsősorban az angolszász, hanem a „fejlődő” országok nagy részében is (pl. Latin-Amerikában, Afrikában és Indiában), ellentétben a magyar helyzettel. Témánkba illő példaként említhető az olyan felelősségteljes falusi turizmus kiépítése, amely a munkahelyteremtés és az élelmiszerbiztonság fenntartása érdekében egy hosszútávon működőképes, a lokális gasztronómiai hagyományra, az őshonos növényfajtákra és a helyi lakosság termelte, il-

¹ Niedermüller 2005: 3, 13.

² A kutatást és a tanulmány elkészítését a TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0014 azonosító számú projekt, az MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport és a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

³ A társadalomnéprajzi kutatások társadalmi hasznosulásáról lásd az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének 2014-es évkönyvét: Ispán – Magyar (szerk.) 2014.

DEBRECENI EGYETEM

letve készítette élelmiszerekre és egyéb lokális termékekre alapoz.⁴ A világszerte használt alkalmazott szemléletű megközelítés és módszerek beemelése a hazai tudományos gyakorlatba összetett folyamat, amely kezdettől számtalan tisztázandó kérdést vet fel – kezdve a fogadókészségtől (mind a szakemberek, mind a lokális társadalmak részéről), az elméleti és módszertani háttér ismertetésén át, egy-egy projekt konkrét megvalósításáig, nem is beszélve a finanszírozásról.

Tanulmányom egy lépés a magyarországi adaptáció komplex folyamatában, amelyben az alkalmazott szemléletű társadalomtudomány néhány módszertani problémáját tárgyalom. Először a néprajztudományi adatokat, az európai etnológiai és a kulturális antropológiai tudást a gyakorlatban közvetlenül hasznosító terület, az alkalmazott antropológia fogalmának legfontosabb meghatározásait és az alkalmazás szakterületeit ismertetem összefoglalóan. Ezután röviden kitérek elmélet és gyakorlat sokat vitatott viszonyára, majd a társadalmi részvétel, az együttműködés (kollaboratív etnográfia) és cselekvés (részvételi akciókutatás) kérdésére a társadalomtudományi kutatásban.

Alkalmazott antropológia Definíciók és alkalmazási szakterületek

Kétségtelen, hogy nemcsak rendkívül sokat vitatott, hanem mélyen a nyugati modernitásban gyökerező elfogultságokat leleplező kérdés a társadalomtudományi tudás gyakorlati felhasználása, az alkalmazás és a beavatkozás problémája. Ez ugyanúgy érvényes Nyugat-Európában, ahogyan hazánkban is, holott Nagy-Britanniában kulturális antropológusokat már például az afrikai gyarmati adminisztráció munkájának megkönnyítése érdekében is alkalmazták, míg az USA-ban többek között az észak-amerikai bennszülött rezervátumok közigazgatásában foglalkoztatták őket.

A kulturális antropológián belül tulajdonképpen máig nincs teljes egyetértés abban, hogy az alkalmazott antropológia a tudományterület ötödik ágának vagy egyik szakterületének, önálló szubdiszciplinájának tekinthető-e⁵ – miközben az

⁴ A magyarországi ökofalvak és a fenntarthatóság kérdéséhez lásd Farkas 2012: 17–31., az ökofalvak közösség-vizsgálatát lásd a *Néprajzi Látóhatár* 2013/3. Ökofalu-lapszámában.

⁵ Az amerikai antropológia atyjának is nevezett Franz Boas a 19. század végétől szorgalmazta az antropológia ún. négyágúságát, vagyis azt, hogy az egyetemeken egy intézeten belül működjön a kulturális és a fizikai, biológiai antropológia, a nyelvészet és az ősrégészet. Az ő révén kaptak helyet régészek, nyelvészek és fizikai antropológusok is az 1902-ben alapított Amerikai Antropológiai Társaságban (American Anthropological Association, AAA).

alkalmazás bevett gyakorlat a régészet, a fizikai antropológia és a nyelvészet területén is.⁶ Az angolszász országokban az alkalmazás kérdése gyakorlatilag visszavezethető a diszciplína kialakulásának kezdetéig, vagyis az 1860–1880-as évekig.⁷ Egyes szerzők szerint a brit Lane Fox Pitt-Rivers volt az első, aki már 1881-ben használta az alkalmazott antropológia kifejezést.⁸ A tudásterület megnevezése a Brit Birodalom kolonialista gyakorlatához kapcsolódik; a kutatók az alkalmazott antropológia neve alatt egészen az 1940-es évek közepéig rendszerint az alapkutatások részét képező terepmunkát végeztek – rendkívül szórványosak voltak a konkrét társadalmi problémára fókuszáló alkalmazott projektek –, elsősorban Afrikában.⁹

A társadalomtudományokban használatos fogalmakhoz hasonlóan természetesen az alkalmazott antropológia fogalmának jelentéstartalma és a változtatás tárgyát képező gyakorlati problémák is időről-időre változtak (ez a folyamat napjainkban sem állt meg), függetlenül a nagyjából konstans tulajdonságként hozzákapcsolódó értékelítettségtől. Nagy-Britanniában rendszerint a lengyel származású Bronislaw Malinowskit (1884–1946) tekintik az „alkalmazott antropológia védőszentjének”, egyik korai szószólójának – Alfred Reginald Radcliffe-Brownnal (1881–1955) együtt.¹⁰ Malinowski már legalább az 1910-es évek végétől határozottan közreműködött abban, hogy a kulturális antropológia eszmeiségéhez a közszolgálat egy formája, a képviselő (*advocacy*) is társuljon. Például 1918-ban bizonyítékokat mutatott be egy ausztráliai állami nyomozásban a Nyugati-Csendes-

Többek között például Alexander M. Ervin is azt állítja, hogy az alkalmazott antropológia a tudományterület ötödik ága (Ervin 2000: 7) és nem választható el az akadémiai antropológiától – ehhez a kérdéshez lásd bővebben Biczó 2014: 41.

⁶ Példaként említhetjük James H. McDonaldot, aki az általa szerkesztett alkalmazott antropológiai szöveggyűjteményben (*The Applied Anthropology Reader*) kifejezetten ellenzi azt, hogy az alkalmazott és gyakorló antropológiát az antropológia ötödik ágának tekintsék, mert ezáltal növekszik a távolság az akadémiai és az alkalmazott szakterület között, aminek következményeként ez utóbbi könnyen marginalizálódhat (McDonald 2002: 4.).

⁷ Annak ellenére, hogy a kulturális antropológia hasznosságát már a tudományterület kialakulásakor felismerték és ezzel párhuzamosan a szakemberek azt hirdetni is kezdték, továbbá a 20. század első felében a gyakorlatban megvalósított alkalmazási lehetőségek, illetve a konkrét alkalmazások száma megnőtt, a kulturális antropológia gyakorlói (*applied és practical anthropologists*) egészen az 1970-80-as évekig meglehetősen esetlegesen voltak jelen az USA-ban és Nagy-Britanniában a társadalompolitikai döntéshozatal folyamatában és a különböző szakpolitikai színtereken.

⁸ Gardner–Lewis 1996: 29.

⁹ Baba–Hill 2006b 178.

¹⁰ Hedican 2000: 45; Baba – Hill 2006b 180; Gardner – Lewis 1996: 29. Malinowski és kortársa, Radcliffe-Brown hatásáról az alkalmazott antropológia brit és észak-amerikai kibontakozásában lásd részletesebben: Biczó 2014: 21–26.

DEBRECENI EGYETEM

óceáni munkakörülményekre vonatkozóan és kritikával illetve a gyarmati adminisztrációt azért, mert kisajátította a bennszülöttek földjét és munkaerejét, továbbá figyelmen kívül hagyta társadalmi gyakorlataikat. Emellett határozottan vallotta azt, hogy az etnográfusok felelőssége a tudományos következtetések olyan módon történő megfogalmazása is, amit komolyan tudnak venni a bennszülött népekre vonatkozó társadalmpolitikai törvényeket megalkotó szakpolitikai szereplők.¹¹ A neves kutató az 1920-as évek közepétől egyre nagyobb érdeklődéssel fordult a gyarmatokon élő bennszülöttek társadalmi problémái és az antropológia hasznosságának kérdése felé – ez a szemléletmódbeli változás jól tükröződik Malinowski sokat emlegetett, 1929-ben megjelent, *Practical Anthropology* című tanulmányában.¹²

Az 1930-as években például az alábbi típusú tevékenységeket értették alkalmazott antropológia alatt Nagy-Britanniában: 1. a kortárs társadalom és a kulturális érintkezés kutatása, 2. a gyarmati adminisztrációban gondot okozó problémák vizsgálata, 3. a gyarmati tisztségviselők ellátása információkkal és tanáccsal, 4. végül pedig az antropológusok részvétele a gyarmati ügyintézők képzésében.¹³ Látható, hogy ebben az időszakban a fogalom szorosan kötődött a gyarmati adminisztráció munkájához, még akkor is, ha már ekkor megindult az érdeklődés a városi kortárs közösségek mindennapjai iránt. Az Amerikai Egyesült Államokban ugyanebben az időszakban a városi közösségek vizsgálata és az indián rezervátumok helyzetének előmozdítása állt a középpontban.

A vád, hogy az antropológusok kiszolgálták a gyarmatosító hatalmat – a „kolonializmus szolgálólányaként” – később számtalanszor felbukkan az alkalmazást tárgyaló szakmai vitákban, aminek elméleti meghaladására majd az 1980-as években kerül sor.¹⁴ Az antropológia alkalmazásának és gyakorlatának teljes elutasítása az 1960-as évektől vált általános tendenciává az európai gyarmatosító országokban, ahelyett, hogy megkülönböztették volna annak használatát a gyar-

¹¹ Hedican 2000: 45–46.

¹² Weaver 2003: 18–19.

¹³ Grillo 1985: 5.

¹⁴ Biczó 2014: 20. Az alkalmazás ellen és mellett szóló érvek hálózata rendkívül összetett. Erre hívja fel a figyelmet az a tény is, hogy az 1930-as években a gyarmati igazgatás az antropológusokat rendszerint olyan szakembereknek tekintette, akik nagyon kevés közvetlen értékkel tudnak hozzájárulni az adminisztrációs tevékenységekhez. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az 1940-es évek közepéig az adminisztratív dokumentumokban mindössze alig néhány antropológiai munkát idéztek (Grillo 1985: 12). Az antropológusok részvételéről és szerepéről a II. világháborúban lásd Biczó 2014.

mati ügyekben és annak alkalmazását más lehetséges célok megvalósítása érdekében.¹⁵

Az alkalmazás korai brit hagyománya ellenére, az alkalmazott antropológia első önálló szakmai intézménye, az Alkalmazott Antropológiai Társaság (Society for Applied Anthropology, SfAA), 1941-ben jött létre az Amerikai Egyesült Államokban. Az SfAA megalapítói között számos, az akadémiai tudományosságban elismert antropológus volt, mint pl. Ruth Benedict, Margaret Mead, Georg Murdoch vagy William Foot Whyte. A megalapítás évében indult a társaság szakfolyóirata, az *Applied Anthropology* is, ami 1949-ben a multidiszciplinaritás jegyében felvette a *Human Organization* nevet.¹⁶

Az alkalmazott antropológia első definícióinak egyike George M. Foster (1913–2006) amerikai antropológus 1969-ben megjelent *Applied Anthropology* című könyvében szerepelt. Foster az alkalmazott antropológiát olyan szakantropológiai tevékenységként határozta meg, aminek elsődleges célja nem a társadalom- és kultúraelméletek fejlesztése, hanem az emberi viselkedés megváltoztatása a kortárs társadalmi, gazdasági és technológiai problémák megoldása érdekében.¹⁷ Foster szerint az alkalmazott antropológia azáltal kínálhat új elméleti meglátásokat, hogy a szakterületen bevett elméleti megállapítások érvényességét új és változatos körülmények között teszteli.¹⁸

Manapság az alkalmazott antropológia sokkal inkább olyan kutatáson alapuló, gyakorlati eredménnyel szolgáló, komplex módszertannal rendelkező tudásterületnek tekinthető, amely a lokális kulturális rendszerben nemcsak a változást képes elősegíteni,¹⁹ hanem a stabilitás fenntartását is támogatja.²⁰

Az Amerikai Antropológiai Társaságon belül (AAA) 1983-ban jött létre a *National Association for the Practice of Anthropology* (NAPA). A szervezet a következőképpen határozza meg a gyakorlati kérdésekkel foglalkozó antropológus mi-
benlétét:

¹⁵ Baba–Hill 2006: 187.

¹⁶ John W. Bennett az 1996-ban az alkalmazott és akcióantropológia fogalom- és eszmetörténetéről készített tanulmányában rávilágít az SfAA elnevezésében és a multidiszciplinaritásra vonatkozó önmeghatározásában rejlő ellentmondásra, miszerint, ha az SfAA alapítói készek voltak interdiszciplináris keretekben tekinteni a világra, akkor vajon miért ragaszkodtak ahhoz, hogy a szervezet neve egyetlen tudományterületre utaljon (Bennett 1996: S26).

¹⁷ Foster 1969: 54.

¹⁸ Foster 1969: 156.

¹⁹ Pl. Erve Chambers szerint az „alkalmazott antropológusok szaktudásukat, képzettségüket és tudományterületük szemléletmódját használják emberi problémák megoldása és a változás előmozdítása érdekében” (Chambers 1985: 8).

²⁰ van Willigen 2002: 10.

DEBRECENI EGYETEM

ÚJ SZÉCHENYI TERV

„...olyan szakképzett antropológus, akit azért alkalmaznak, hogy speciális tudását az emberek jólétének kialakításával és a különböző emberi tevékenységekkel összefüggő problémamegoldás érdekében használja”.²¹

Ahogy fentebb is láthattuk, a kortárs értelmű alkalmazott antropológia tehát nem kizárólag a változást, hanem a kialakult helyzet megőrzését, vagy újrászervezését is támogatja, annak függvényében, hogy a kutató és a résztvevő helyiek közös tudása alapján melyik szolgálja jobban a helyi társadalom érdekeit, melyik stratégia veszélyeztetni legkevésbé a lokális életvilág integritását.²² A „beavatkozás” típusára (változtatás, megőrzés vagy újjászervezés) vonatkozó kérdés eldöntése gyakran problematikus, ezért nagyon gondos eljárást követel meg a kutatótól: egy olyan kommunikációs tér kialakítását, amely – ideális esetben – a helyiek számára lehetőséget biztosít a szabad véleménynyilvánításra, a reflexióra, a vágyak, ötletek, kritika és ellenvetés megfogalmazására.

Az alkalmazott kutatás termékei a gyakorlatban és az elméleti kutatásban is egyaránt hasznosítható ismeretek. Ezek közül az első az *empirikus adat*, a helyszínen tudományos módszerekkel gyűjtött információ, ami egyaránt jól felhasználható mind az akadémiai elméletalkotásban, mind az alkalmazott projektekben. A következő a *szakpolitikai javaslat*, vagyis egy következetes cselekvési terv egy adott szociokulturális probléma megoldására – az antropológusok jelenleg még a nemzetközi gyakorlatban is meglehetősen csekély mértékben tudják érdemben befolyásolni a szakpolitika megfogalmazását, a legtöbb esetben kutatóként adatokat szolgáltatnak, vagy elemzőként kutatási adatok kiértékelésével foglalkoznak. A harmadik a *közvetlen beavatkozás*, azaz az antropológusok végezte különböző akciók és beavatkozások a lokális társadalomban problémaként értelmezett kortárs kihívások adekvát megválaszolása érdekében, nem törvényi vagy állami, hanem mikroszinten.²³

Napjainkban az alkalmazott antropológiai kutatásnak három fő aspektusa látszik körvonalazódni: 1. elkötelezettség és felelősségvállalás a kortárs társadalmi valóságért, ami problémaorientált interdiszciplináris kutatást követel a komplex társadalmi–kulturális problémák hatékony orvoslása érdekében, 2. elmozdulás a részvételi és kollaboratív módszerek alkalmazása felé, és 3. a hangsúlyosabb jelenlét a szakpolitikai irányvonalak és tartalmuk meghatározásában. A globális folyamatjelenségeknek köszönhetően az antropológia alkalmazásának egy olyan

²¹ NAPA: <http://practicinganthropology.org/about/ethical-guidelines/> (Utolsó letöltés: 2012. december 15.)

²² Vö. Kotics 2013: 156.

²³ van Willigen 2002: 15. magyarul összefoglalva lásd Kotics 2013: 156.

praxisa van kialakulóban, az USA-ban legalábbis mindenképpen, ami egyrészt feloldani látszik a teoretikus megfontolások, az elmélet és a gyakorlat közötti különbségtételt, másrészt az antropológia és a rokontudományok szinergiájára épül.²⁴

Antropológusokat világszerte számos szakterületen alkalmaznak. Alexander Ervin szerint az alkalmazott antropológia klasszikus tárgykörei a következők: 1. társadalmi és gazdasági kérdések (fenntartható és kulturálisan helyénvaló gazdasági fejlesztés), 2. a környezet és a természeti kincseket felhasználó ipar, 3. technológiai innováció, 4. egészségügy, 5. oktatás, 6. társadalompolitika (jólét, munkanélküliség, szegénység, lakhatási kérdések, menekült kérdés, bevándorlás), 7. bennszülött népek, 8. kommunikáció és 9. a kulturális értékek megőrzése.²⁵ Ezen a területeken az antropológusok számos gyakorlati szerepet tölthetnek be, így tehát lehetnek többek között szakpolitikai szakértők, értékelők, a hatásokat és a szükségleteket felmérő szereplők, kulturális brókerek, tervezők és kutatáselemzők, képviselők, szakértő tanúk és a közösség szószólói, adminisztrátorok, terapeuták vagy a változásokat stimuláló közvetítők.²⁶

Magyarországon az alkalmazott antropológia iránti fokozott érdeklődés a 2000-es évek elejétől, közepétől figyelhető meg,²⁷ ugyanakkor már korábban is születtek a témát tárgyaló, illetve bemutató munkák. Ezek közül jelen keretekben egyet emelek ki, B. Medgyes Éva 1979-ben publikált írását.²⁸ Ő volt az egyik első, talán a legelső hosszabb tanulmányt a kérdésnek szentelő szerző, akinek írása *Alkalmazott antropológia. Kezdeményezések tudományunk gyakorlati alkalmazására* cím-

²⁴ Baba–Hill 2006b 196–200. Az alkalmazott antropológia történetének leírását lásd például: Bennett 1996: S23–S48; van Willigen 2002: 19–46; McDonald 2002: 2–3; Haraszti 2005: 217–221; Baba– Hill: 2006: 176–207/1–39; Rylko–Bauer–Singer–van Willigen 2006: 178–190.

²⁵ Ervin 2000: 46–48.

²⁶ van Willigen 2002: 3.

²⁷ Az érdeklődés fokozódásának tekinthető az is, hogy az alkalmazott antropológia Magyarországon is a kulturális antropológia egyetemi oktatásának részévé vált (pl. KVAT, ME, MA alkalmazott antropológia szakirány) és civil szervezetek indítottak képzéseket, vezettek be ösztöndíjakat, lásd pl. az Artemisszió Alapítvány szervezésében megvalósuló programokat és szakmai tréningeket (<http://artemisszio.blog.hu/>), különösen az *Anthropology in Action* c. programot 2005-ben. Alkalmazott antropológia témában konferenciát és kerekasztal-beszélgetést szerveztek, publikációk jelentek meg – pl. 2006-ban *Az antropológia adaptációja: alkalmazkodik-e az alkalmazott antropológia?* c. konferencia Budapesten, vagy a beszélgetések a Nyitott Műhelyben. Napjainkban lásd pl. a *Néprajzi Látóhatár* 2010/2. számát, az *AnBlok* 2011. 5. *Akció/Kutatás* számát, vagy a 2013-ban a néprajzi-antropológiai tanszékeknek Pécsen szervezett kerekasztal-beszélgetést, a *Tabula* 2014/2. számának alkalmazott antropológia blokkját és a kapcsolódó lapbemutatót és kerekasztal-beszélgetést 2015. április 2-án. Az alkalmazás magyarországi gyakorlatáról civil szervezetek és egyesületek keretében lásd A. Gergely 2014.

²⁸ B. Medgyes 1979: 5–29.

DEBRECENI EGYETEM

mel jelent meg a *Néprajzi Értesítőben*. Eszerint már a hetvenes évek végén is tapasztalható volt a „gyakorlati alkalmazás iránti követelmények” népszerűségének és jelentőségének fokozódása, továbbá az „azonnali alkalmazhatóság és cselekvésorientáltság jogos követelményének” erősödése a bölcsész- és társadalomtudományokkal szemben.²⁹ Medgyes tanulmányában a „mire alkalmas és hogyan alkalmazható” a kulturális antropológia kérdését járja körül úgy, hogy az alkalmazott antropológia keletkezését és a rendkívül sokat vitatott problémát, az alkalmazás elméletre gyakorolt hatását vizsgálja.³⁰

A továbbiakban a társadalomtudományi tudás gyakorlati alkalmazásához kapcsolódóan először röviden kitérek 1. elmélet és gyakorlat viszonyára, aztán 2. a társadalmi részvétel problémájára, végül felvázolom 3. a kollaboratív etnográfia (*collaborative ethnography*) és a részvételi kutatás (*participatory research*) kérdését, kitérve a részvételi akciókutatásra (*participatory action research*, PAR).

Elmélet és gyakorlat viszonya – kiegészítő vagy kirekesztő?

A közbeszéd és a társadalomtudományi szintér is hagyományosan különbséget tesz elmélet és gyakorlat között. A természetszerűen feltételezett oppozíció előbbihez a tiszta, a pártatlan, az objektív, az intellektuális, az absztrakt, az elméleti jelzőket társítja, míg utóbbihoz a tisztátalan, a nem pártatlan, vagyis (az érzelmileg vagy politikailag) elfogult, illetve a bevonódott (*engaged*), a szubjektív, az alkalmazott, az akadémiai tudáson élőködő és azt „szennyező” vonásokat.³¹ A felsorolt jellemzőknek a nagy része sokak előtt ismeretes; maga az elmélet és gyakorlat között feltételezett szembenállás mint alapvető probléma a nyugati gondolkodás történetének kezdetében gyökerezik. A különbség nemcsak ellentétpárok mentén szerveződik, hanem egy hierarchiát hoz létre, amelyben a gyakorlat intellektuálisan és morálisan egyaránt másodrendű, miközben a kettő között éles határvonal húzódik a tekintély és elismerés, valamint az etikusság vonatkozásában.³² A kulturális antropológián belül ez a különbségtétel a Brit Birodalomban kialakított gyakorlatra épül, ami a II. világháború után sajátos formában

²⁹ B. Medgyes 1979: 5–6.

³⁰ B. Medgyes 1979: 5.

³¹ McDonald 2002: 4. és Pink 2006: 7. A két terület – alkalmazott és akadémiai antropológia – közötti különbségtétel tartósságának magyarázata a brit gyarmati időszakra nyúlik vissza.

³² Lásd pl. Baba 1994: 182; Sillitoe 2006: 11.

bontakozott ki az Egyesült Államokban – ez utóbbit az elmélet és gyakorlat közötti „távolságtartás és közeledés táncának” is nevezik.³³

Érdeemes azonban feltenni a kérdést, vajon valóban a tudás és megismerés két eltérő típusa közötti kibékíthetetlen oppozícióról van-e szó, vagy sokkal inkább arról, hogy a nyugati gondolkodásmódban gyökeret vert, lényegesnek érzékelt különbség mindössze retorikai természetű.³⁴ Ennek a tudományfilozófiai kérdésnek a tárgyalása messzire vezető téma. Jelen esetben inkább néhány olyan gondolatot kívánok megfogalmazni, ami az elmélet és gyakorlat közötti intellektuális harmónia elfogadására ösztönözheti az olvasót,³⁵ valamint a megértéshez (*knowledge for understanding*) és a cselekvéshez szükséges tudás (*knowledge for action*)³⁶ közötti különbségtétel újragondolására sarkallhat.

Az elmélet és gyakorlat közötti intellektuális különbségtételt racionálisan semmi sem indokolja, hiszen nem sorakoztathatók logikai érvek mellett, hogy az egyik szociokulturális szintéren végzett kutatás szükségszerűen kevésbé lenne intellektuálisan megterhelő és igényes, mint egy másik helyszín esetében.³⁷ A kettő közötti dialektikus viszonyt mi sem példázza jobban, minthogy a gyakorlatban felmerülő problémák és témák számtalan társadalomtudomány esetében váltak az elméletalkotás részévé, illetve elméleti viták alapjává.³⁸ Ugyanakkor azt is érdemes figyelembe venni, hogy a természettudományokban bevett műszaki/mérnöki modell – amelyben a „tisztá” akadémiai szféra feladata az új elméletek és tudás termelése, míg ennek átültetése gyakorlati problémák megoldására az alkalmazott szakembereké – nem egyeztethető össze a társadalomtudományokban honos praxissal.³⁹

Az antropológiai gyakorlatnak ez a hagyományos kettőssége és szembehe-lyezkedése azonban leginkább az angolszász és nyugati országokban erős megha-tározottság, míg a posztkoloniális államok nagy részében és a „harmadik világ” országaiban a kulturális antropológia egyben alkalmazott is. Például Mexikóban, Egyiptomban, Ecuadorban, Braziliában vagy Kínában „az antropológia gyakorla-ta uralja a tudományterületet és lényegében a gyakorlat maga a diszciplína”, ahol az oktatás területén sem igazán tesznek különbséget az akadémiai és az alkalmá-

³³ Baba–Hill 2006b 187.

³⁴ Biczó 2006: 2.

³⁵ Az eredetiben: „intellectual synergy between theory and practice” (Baba–Hill 2006b 186).

³⁶ Gardner–Lewis 1996: 50.

³⁷ Grillo 1985: 9.

³⁸ Lásd pl. Mills 2006: 69.

³⁹ Baba 1994: 180.

zott antropológia között, ezzel semlegesítve a nyugati országokban a kettő között fennálló feszültséget.⁴⁰

Ha tehát szemügyre vesszük elmélet és gyakorlat viszonyát, akkor a kettő között egyfajta intellektuális harmónia ismerhető fel.⁴¹ Az összhang egyfelől arra vonatkozik, hogy a gyakorlati problémák hatékony megoldásához nélkülözhetetlen a kulturális távolság kialakítása, a kérdés tágabb összefüggésekbe helyezése és az absztrakciós képességnek a hétköznapi gyakorlatnál tágabb körű, komplexebb alkalmazása. Másfelől arra, hogy az elméleti kérdések kizárólagos vizsgálata életidegenné és öncélúvá teszi a tudományos munkát, legyen az gasztronómia vagy csángó kutatás, a közösségfejlesztés tervezését és elszakítja azt a jelen társadalmi valóságától, a kortárs világtól. A következő fejezet a társadalmi részvétel problémáját tárgyalja röviden az alkalmazás kérdésével összefüggésben.

A társadalmi részvétel és a helyi szintű fejlesztés

A társadalmi részvétel és igazságosság napjainkban a társadalmi nyilvánosságban is sokat tárgyalt ügyek.⁴² A társadalmi részvétel makro- és mikrotársadalmi szinten is jelentős kérdés, hiszen különböző típusú alkalmazása, illetve mellőzése mindkét szinten alapvetően befolyásolja az adott társadalom tagjainak mindennapjait. A célként kitűzött társadalmi részvétel mindkét szinten akkor valósul meg, ha „olyan korai fázisában van lehetősége bekapcsolódnia az állampolgároknak a közösségi döntési folyamatba, ahol még a szereplők között elképzelhető konszenzusos megoldás létrejötté”.⁴³ A különböző társadalmi résztvevők érdemi bevonása a mikrovilágot érintő döntési folyamatokba egyrészt a különböző szereplők és érdekek közötti, esetleg ellenálláshoz vagy radikális szakításhoz vezető konfrontáció elkerülésének hatékony módja lehet,⁴⁴ másrészt a fenntarthatóság és a társadalmi igazságosság egyik záloga. A folyamatnak természetesen vannak gazdasági és társadalmi előnyei és hátrányai, pozitív és negatív hatásai, mint pl. a helyi problémák hatékony kezelése vagy a döntéshozatal lassabb jellege.⁴⁵

⁴⁰ Baba–Hill 2006a 8. Az említett országok alkalmazott antropológiai gyakorlatáról lásd Baba–Hill (eds.) 2006.

⁴¹ Baba–Hill 2006b 200.

⁴² A társadalmi részvétel magyarországi jogi szabályozásáról lásd: Reisinger 2012: 28–30.

⁴³ Bela–Pataki–Valené 2003: 9, 77.

⁴⁴ vö. Bela–Pataki–Valené 2003: 15.

⁴⁵ Az előnyök és hátrányok, valamint a pozitív és negatív hatások táblázatos összesítését lásd: Reisinger 2009: 18, 20. Emellett ezekről ír még Földi 2009: 34–40.

A társadalmi részvétel mértékére vonatkozóan fokozatokat különböztethetünk meg.⁴⁶ Magyarországon az új évezred első évtizedében az alábbi három hagyományos gyakorlat feleltethető meg egy-egy fokozatnak. Az első a társadalmi részvétel „*zérus szintje*”: adott témában felméri a társadalom kiválasztott tagjainak véleményét kérdőívek segítségével közvélemény-kutatás formájában, aminek eredményeit a döntéshozók figyelembe is veszik. A második a lakossági képviselők és szakértők részvétele a döntéshozó testületek munkájában, vagy a témában tartott népszavazás. A harmadik a „jelképes részvétel”: a társadalom tagjainak bevonása a döntések jelentős részének meghozatalát követően, vagyis ez sokkal inkább tájékoztatás a megszületett döntésekről.⁴⁷

Negyedik lehetőségként említhető az interaktív tanulási folyamatként értelmezett társadalmi részvétel, amely főként a diszkurzív etikára építő ún. deliberatív (mérlegelő) vagy diszkurzív demokratikus intézményi megoldásoknál van meghatározó módon jelen.⁴⁸ A részvételi vagy deliberatív (mások szerint közvetlen vagy erős) demokratikus döntéstámogató technikák politikai ideálja szerint központi szerepű az érintett szereplők közötti kommunikáció, a szabad és egyenlő jogú állampolgárok közötti folyamatos egyeztetés, a döntések kialakítása közösségi tanácskozásokon, ami megeremti és megerősíti a résztvevők politikai közösségét. A nyilvános vitafórumok nagymértékben elősegítik a másik nézőpontjának, illetve szemléletének megértését és támogatja a különböző értékek, illetve társadalmi érdekek megjelenítését a törvényalkotásnak és a közügyek intézésének folyamatában.⁴⁹ A lokális (a kisebb területen vagy a nagyobb térségben élő lakosságot érintő) vidékfejlesztési projekteknél is nagyon hasonló módon értelmezhető a társadalmi részvétel kérdése és fokozatai, és igen kívánatos a negyedik fokozat mikroszintű működtetésének biztosítása.

A helyi társadalomban érintettek körének bevonása a közösségi döntési folyamatokba segít elkerülni azt a hazánkban gyakran alkalmazott paternalista, preskriptív (előíró) attitűdöt, amely a vidéki (városi, munkanélküli, stb.) lakosság nagy részét olyan szereplőknek tekinti, akik nem képesek átlátni azt, hogy „mi a jó nekik”, vagy hogy „mi a saját érdekük”.

⁴⁶ A társadalmi részvétel mélységére, szintjére, fokozatára vonatkozóan többféle megkülönböztetés ismeretes. Ezek közül kettő részletesebben olvasható: Reisinger 2012: 24–26. Továbbá lásd Földi 2009: 34–40.

⁴⁷ Bela–Pataki–Valené 2003: 10, 71–72.

⁴⁸ A deliberatív vagy diszkurzív demokrácia kifejezés Joseph Bassette nevéhez kötődik, aki ezt részletesen 1980-ban megjelent *Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government* c. könyvében fejtette ki.

⁴⁹ Bela–Pataki–Valené 2003: 10; Pataki 2007: 145. Néhány külföldön (Brazília, Anglia, Dánia, USA) alkalmazott deliberatív demokratikus technika ismertetését lásd Pataki 2007: 144–156.

A deliberatív vagy részvételi democráciákban használt, társadalmi részvételre építő technikák alkalmazása mellett Pataki György, részvételi akciókutatással is foglalkozó kutató szerint ösztársadalmi szinten négy érv sorakoztatható fel.⁵⁰ Ezek a mikroszintre vetítve is érvényesnek tűnnek:

1. a mérlegelés és tanácskozás, a mások véleményének meghallgatása és az eltérő szempontok egyeztetésére irányuló törekvés az egyének és a lokális társadalom egésze számára is nagyszerű interaktív tanulási lehetőséget biztosít ahhoz, hogy konkrét gyakorlatokon keresztül változtassák társadalmi valósággá az egyenlő emberi és állampolgári jogok absztrakt demokratikus követelményét, a demokratikus magatartást, hozzáállást és értékrendszert.

2. Az érdemi társadalmi részvétel mikroszinten is közösségteremtő erővel bír, nemcsak a véleménynyilvánításnak nyújt teret, hanem mások meghallgatásának és az empatikus képesség fejlődésének is.

3. A társadalomtudományokban jól ismert, hogy a fogalmak nagy része időről-időre változó jelentéstartalommal bíró társadalmi konstrukció, hogy a tudás időleges és nem kizárólagos. Az egymással versengő, sokféle tudásforma közül *a priori* nem dönthető el, hogy melyik bizonyulna legjobbnak a lokális társadalom által problémaként meghatározott kérdések megoldásában (időnként magának a problémának az azonosítása is közösségi egyeztetést igényel). A vitafórumok és a tanácskozások lehetőséget biztosítanak a sokszínű közösségi és szakmai tudásformák közötti konszenzus kialakításához.

A fejlesztés területén a helyi tudás (*local* vagy *indigenous knowledge*) fogalma az 1980-as évektől alakul át, amikor a különböző fejlesztési projektekben résztvevő szakemberek felismerik a lokális ismeret dinamikus természetét. Egyrészt világossá válik, hogy a helyi tudás a lokális szükségletek, igények hatására folyamatosan változik, állandóan tesztelve a tudáskészlet helytállóságát és érvényességét – bár olyan antropológiai kutatások is ismertek, ahol a tudás diszkurzív típusa és a mindennapi gyakorlat között meglehetősen nagy eltérés mutatkozott. Másrészt ráébrednek arra, hogy a lokális ismeretanyag a szakember tudásához hasonlóan remekül használható a dolgok működésének megértéséhez is, különösen tekintettel a helyi életvilág struktúrájára.⁵¹

4. Helyi szinten különösen igaz az, hogy nemcsak önmagában a döntések, hanem maga a döntéshozatal is nagy jelentőséggel bír annak érdekében is, hogy az érintett helyi lakosság miként és milyen mértékben lesz képes, illetve fogja magát hosszútávon tartani a döntéshez. A fejlesztés területén a helyi tudásra épí-

⁵⁰ Pataki 2007: 153–155.

⁵¹ van Willigen 2002: 69.

tő projektek fenntarthatóságának okai többfélék: mert azok lokális forrásokat és anyagokat használnak, továbbá hatékonyabban és könnyebben adaptálhatók a helyi körülményekhez; mert a helyiek bevonásával a lokális ismeretre épülő projekteket a helyiek kellő információ és vezetői tudás birtokában jobban tudják menedzselni, mint a kívülállók; és a lokális társadalom tagjai részvételének következtében valószínűbb, hogy a fejlesztés helyi igényeket céloz.⁵²

Az antropológiai kutatás egész folyamata során a lokális társadalom tagjainak részvételét és a velük történő együttműködést központi szerepűnek tekintő kutatói gyakorlat, a következőkben tárgyalt *kollaboratív etnográfia* is a deliberatív demokrácia fentebb kifejtett döntéstámogató technikáinak politikai ideáljához hasonló értékeket tart fontosnak, hiszen nyilvános állásfoglalás, a társadalmi egyenlőtlenségek kiküszöbölésére irányuló állampolgári cselekedet és az aktivizmus egy formája.⁵³ Az alkalmazott antropológia egyik módszereként pedig remek lehetőséget kínálhat a nyilvánosságot is érdeklő és érintő témákban való tudományos, konszenzusépítő és az érintetteket is érdemben bevonó társadalmi részvételre úgy, hogy ez a kulturális reprezentáció írott formájában (az etnográfiaiban mint szövegben) is érvényesül. A következő fejezetben a részvétel és együttműködés problémáját vizsgálom meg részletesebben.

Kollaboratív etnográfia és részvételi kutatás

Az 1970–80-as évek volt az az időszak, amikor a kritikai, kulturális fordulat, a jól ismert elmozdulás a szemiotika, a diskurzus és a reprezentáció irányába, jelentős változásokat okozott a társadalom- és humántudományokban. Napjainkban mindenki számára közsímet, hogy a társadalomtudós nem objektív létező, hanem adott vonásokkal bíró szubjektum, sem személye, sem maga a kutatás nem független a szociokulturális kontextustól, a társadalom- és tudománytörténeti adottságoktól. A kortárs antropológia rámutatott arra, hogy az antropológiának sem az akadémiai, sem az alkalmazott változata természetét tekintve nem semleges, hanem etikai és politikai, hatalmi vonatkozásokkal terhelt és a diszciplína

⁵² van Willigen 2002: 69.

⁵³ Lassiter 2005b 96–97. A kollaboratív etnográfia és a közösségi antropológia (*public anthropology*) közötti összefüggéseket Luke Eric Lassiter amerikai kulturális antropológus egy 2005-ben, a *Current Anthropology* c. folyóiratban megjelent tanulmányában fejtette ki. Az írás végén található egy hozzászólások rész, amelyben más szakmabeliek kritikai és affirmatív észrevételeket tesznek a szerző megállapításaival kapcsolatban, amit Lassiter válasza követ (Lassiter 2005b 97–103).

egyáltalán nem érdekektől és morális vagy politikai képzetektől mentes térben működik.⁵⁴

A kritikai gyakorlatnak köszönhetően ugyanebben az időszakban következett be a kutató és kutatott viszonyának átalakulása, aminek egyik hatása volt a kollaboratív kutatás (*collaborative research*) vagy együttműködő módszerek elterjedése az 1990-es években. A törekvés a lokális társadalom tagjaival való együttműködésre nem újkeletű gyakorlat a kulturális antropológiában, gyökerei az amerikai antropológia atyjának tekintett Franz Boashoz vezethetők vissza.⁵⁵ Ezzel párhuzamosan nem beszélhetünk arról, hogy az együttműködés alkalmazása kizárólag az észak-amerikai antropológiai hagyomány része volna, hiszen az például a társadalmi mozgalmakkal és civil szervezetekkel dolgozó latin-amerikai antropológusok gyakorlatának is nélkülözhetetlen eleme.⁵⁶

Az 1990-es években a divatossá váló szakkifejezésekhez hasonlóan az együttműködés fogalmát is gyakran klisészerűen alkalmazták. A 2000-es évektől számtalan olyan antropológiai könyv látott napvilágot, amelyben a tudományos módszer a kutató és a kutatottak közötti különböző típusú együttműködésre alapozott – ez utóbbit hol együttműködő (*collaborative*), hol reciprok (*reciprocal*) vagy részvételi (*participatory*) megközelítésnek nevezve.⁵⁷ Az együttműködés és a részvétel napjainkban nemcsak a társadalom- és kultúratudományok egyik kulcskifejezése, hanem néhány olyan természettudományi diszciplínának is, amelyek jelentősen építenek a társadalmi tevékenységekre, mint pl. a természetvédelem.⁵⁸

A részvétel és az együttműködés különböző típusú közös munkára utalhat. Egyrészt az akadémián belül különböző tudományterületek (interdiszciplinaritás) között, egyetemisták és szakemberek között, esetleg két vagy több antropológus között⁵⁹ kialakított kooperációt jelentheti, másrészt az akadémián kívül a tuda-

⁵⁴ Grillo 1985: 9. Az alkalmazott antropológia és az alkalmazott etika közötti összefüggésekről (utóbbi tanulságait az interdiszciplináris együttműködésről és a bioetikához kapcsolódó etikai természetű problémákról) lásd Rózsa Erzsébet írását a *Tabula c.* folyóirat 2014/2. számában (Rózsa 2014).

⁵⁵ Rappaport 2008: 2.

⁵⁶ A latin-amerikai, elsősorban kolumbiai kollaboratív kutatás sajátosságairól lásd Rappaport 2008: 1–31.

⁵⁷ Lassiter 2008: 1.

⁵⁸ A természetvédelem esetében a részvétel a helyi társadalom bevonását jelenti részvételi módszerek és eljárások alkalmazásával a természet megőrzésének folyamatába (lásd részletesebben Pataki–Bodorkós–Balázs–Bela–Kelemen–Mérő 2011: 12–13).

⁵⁹ Erre példa többek között Reuben A. Buford May és Mary Pattiño-McCoy közös munkája, ami négy chicagói szomszédság társadalmi szerveződését kutatta (társadalmi hálózatok, családi élet, formális és informális szervezetek, attitűdök osztály és rassz témában) interjúkkal és a résztvevő megfigyelés módszerével – lásd részletesebben May és Pattiño-McCoy 2000: 65–87.

mányos szakemberek és laikusok – pl. civil szervezetek, helyi érdekképviseletek és politikai stratégiaalkotók – közötti együttműködést.⁶⁰

Az együttműködő/kollaboratív etnográfia (*collaborative ethnography*) fogalmának megalkotása az 1990-es évek végén Luke Eric Lassiter, amerikai antropológus nevéhez fűződik.⁶¹ A szerző a 2005-ben megjelent *The Chicago Guide to Collaborative Ethnography* című könyvében részletesen kidolgozott kollaboratív módszer alatt (*collaborative method*) az alábbiakat érti: a kutató, a laikusok és a helyi tanácsadók közötti partneri viszonyt, „az együttműködés gyakorlatának visszahe-lyezését az etnográfia folyamatának minden fázisába”, – illetve – „a terepmunkától az írásig és vissza”,⁶² továbbá a terepmunka során kialakított együttműködés szisztematikusabb beépítését a szöveg létrehozásának folyamatába.⁶³

A kollaboratív etnográfia nem szakít teljesen a korábban bevett etnográfiai gyakorlatokkal, hanem a hagyományosan alkalmazott módszerek újfajta megközelítését jelenti akképpen, hogy az etnográfia létrehozásának egész folyamatában, a kutatásban és az írásban is, a lokális társadalom tagjainak részvétele és a kutató–kutatottak közötti viszonyban az együttműködés válik hangsúlyossá.⁶⁴ Megváltozik a lokális társadalom tagjainak megnevezése is, akiket már nem adatközlőnek (*informant*), vagy beszélgetőpartnernek (*interlocutor*) tekintenek, hanem a kutatás egészében a tudástermelés és az értelmezés folyamatában aktívan résztvevő konzultánsnak (*consultant*), együttműködőnek (*collaborator*) vagy résztvevőnek (*participant*). A helyiek kikerülnek a rendszerint passzivitással jellemzett kutatás alanya, a megismerés tárgya szerepből és a kutatóval dialektikus viszonyban kapnak helyet saját életviláguk értelmezésében, illetve a lokális társadalmi gyakorlatok jelentésvilágának megteremtésében is. Ez megváltoztatja a kutató–kutatott hagyományos kapcsolatában tapasztalható egyenlőtlen hatalmi helyzetet és politikai erőviszonyokat is, a klasszikus kutatási modellben a kutatóé a hatalom és a felelősség is, míg a kutatás „alanya” (*subject*) relatív vagy abszolút értelemben hatalom

⁶⁰ Lamphere 2004: 432. Magyarország esetében arról beszélhetünk, hogy a közösségfejlesztés során a lokális társadalom először a projekt tartalmáról és a megvalósítási ütemtervről tájékoztató lakossági fórumon találkozik a fejlesztési stratégiával, de ritkán vonják be a helyieket az adatgyűjtésbe vagy a törekszenek arra a fejlesztők, hogy párbeszédet alakítsanak ki a helyi lakossággal. (Letenyei 2007. <http://www.antroport.hu/lapozo/tanulmanyok/tanulmany.pdf-/Letenyei%20alkalm%20antro.pdf> – A letöltés dátuma: 2012. június 15.)

⁶¹ Lásd például Lassiter 1998: 3–14, 2001: 137–149, 2004: 1–9.

⁶² Lassiter 2005a: xii, 15–17. Mások is hasonló módon értelmezik az együttműködés, kollaboráció fogalmát, lásd pl. Lamphere 2004: 432.

⁶³ Lassiter 2004: 1–2, 2005b 84.

⁶⁴ Vö. Nagy 2015: 15–16.

nélküli, passzív szereplő.⁶⁵ Ennek az átalakulásnak a következtében a résztvevő módszerekkel dolgozó akadémiai vagy alkalmazott társadalomtudományi projektekben a helyiek az irányítást is a kezükben tartó szereplőkké vál(hat)nak.⁶⁶ A lokális társadalom kutatásába bevont helyi szereplők megnevezésében történt változás – az adatközlőktől (*informant*) a résztvevőig (*participant*) és a társ- vagy laikus kutatóig (*co-researcher*) – nemcsak a gyakorlat megváltozására utal, hanem ideológiai természetű, egyszerre morális és politikai.⁶⁷

Lassiter a fentebbi, kortárs értelmű (vagyis az etnográfia mint kutatási gyakorlat és mint egy tudományos, textuális műfaj keletkezési folyamatának lehetőleg minden fázisában alkalmazott) együttműködő módszer kialakulásának kezdetét maga is az antropológia reprezentációs válságának időszakához vezeti vissza.⁶⁸ A hatalmi viszonyok kiegyenlítésére való törekvés és a folyamatos konzultánsi részvétel ellenére a kollaboratív etnográfia esetében sem szűnik meg teljesen a kutatók hatalma és befolyása az egész kutatási folyamat felett. Az együttműködés természetét és stratégiáját – vagyis a kollaboráció során megtapasztalt hatalmi viszonyokat, illetve azok változását – a szerzők rendszerint részletes és reflexív beszámolóban mutatják be.

Lassiter hat, nem egymást kizáró kategóriába sorolva különbözteti meg a kortárs etnográfiaiban alkalmazott kollaboratív stratégiákat: 1. a legfontosabb konzultánsok olvasóként és szerkesztőként történő bevonása a kutatás folyamatába, 2. fókusz csoportok, 3. a lokális társadalom által kijelölt (az amerikai indián tanulmányokban gyakran alkalmazott) formális szerkesztői bizottságok, 4. kollaboratív etnográfus és konzultáns csoportok, 5. közösségi fórumok, valamint 6. a közösen előállított és közösen írt szövegek.⁶⁹ Ez utóbbi esetében különbséget kell tenni a közös szerzőség (*being coauthored*) és a konkrétan közösen készített írásmű (*being cowritten*) között: hiszen minden kollaboratív etnográfia vitathatatlanul közösen szerzett szöveg, vagyis a tudástermelés és az értelemadás folyamatában mind a kutató(k), mind a lokális társadalom tagjai egyaránt részt vesznek, de nem mindegyiket írták közösen, vagyis a kutató(k) és konzultáns(ok) nem együtt

⁶⁵ Fluehr-Lobban 2008: 180.

⁶⁶ van Willigen–Kedia 2005: 349.

⁶⁷ Fluehr-Lobban 2008: 180.

⁶⁸ A kollaboratív etnográfia ismertebb és kevésbé ismert antropológiatörténeti előzményének részletesebb kifejtését lásd pl. Lassiter 2004: 2–5, 2005b 80–85.

⁶⁹ Lassiter 2005b 94–95. Egy másféle csoportosítás szerint a kollaboratív etnográfia termékei közé az alábbiak sorolhatók: a 1. közösen szerzett szövegek, az 2. olyan szerkesztett kötetek, amelyekben az antropológusok és a helyi kutatók is bemutatják kutatási eredményeiket, a 3. helyi társadalom számára készített kiadványok és az 4. olyan egyszerűs könyvek, amelyek elismerik keletkezésük kollaboratív kontextusát (Rappaport 2008: 2).

szövegezték, fogalmazták meg a konkrét etnográfiaát – mondjuk felosztva egymás között a fejezeteket.⁷⁰

Carolyn Fluehr-Lobban amerikai antropológus már az 1990-es évek elején „etikailag tudatos” vizsgálati modellnek nevezi a kutatásban résztvevőket a kutatási folyamat minden fázisába partnerként bevonó kollaboratív vagy részvételi kutatást. A tudományos vizsgálatnak ez az új modellje a korábbi történeti formáktól eltérően módszerében a sokféleséget hangsúlyozza és ezáltal erőssége a perspektívák sokszínűsége, a helyi társadalomban élők autentikus hangjának megszólaltatása. Ettől függetlenül azonban maga is némileg szelektív lehet, hiszen a részvétel a kutatásban sokszor kimondatlanul is feltételezi pl. az írnivalvasni tudás, az árnyalt fogalmazás vagy az absztrakt gondolkodás képességét – bár ez nem nélkülözhetetlen egy-egy kollaboratív projekt működtetéséhez és sikeréhez.⁷¹

A részvételi kutatás nem más, mint a tudástermelés olyan sok résztvevős folyamata, amelynek során az együttműködők mind újabb ismeretekhez jutnak, korábban ismeretlen szempontokkal ismerkednek meg, ami hatással van a közös és egyéni cselekvésre, valamint a társadalmi gyakorlatokra is. Minden szereplő – kutató és laikus vagy társkutató (*co-researcher*) – számára a közös tanulás terepe,⁷² egy természetében dialogikus, dinamikus és kollaboratív ismeretszerzés. Egy olyan társadalmi folyamat, ahol újra egyesülhet és személyessé válhat (*re-enchantment of the world*) a modern tudomány által objektivált és, Weber kifejezésével élve, varázstanított, elidegenített világ (*disenchantment of the world*), ahol az uralkodó nyugati paradigmának fittyet hányva a természet, a fizikai világ és az emberiség, az emberi természet újra egymásra találhat.⁷³

A 20. század végéhez közeledve a társadalomtudományok számos területén vált egyre inkább alkalmazott kutatási gyakorlattá a részvételi, a helyiek bevonását, illetve a helyiekkel történő együttműködést megvalósító szemléletmód. A részvételi módszerek mellett elkötelezett szakemberek egy része kifejezetten amellett érvel, hogy a klasszikus társadalomtudományi alap kutatás alapvető ideológiai funkcióval rendelkező kutatástípus. Ez a funkció pedig nem más, mint, függetlenül az objektivitásra és értéksemlegességre való hivatkozástól, a gazdag és

⁷⁰ Lassiter 2005b 96. és Nagy 2015: 17. Jól látható, hogy a részvételi kutatásban megkérdőjeleződik az anonimitás és az információk bizalmas kezelésének klasszikus, antropológiai követelménye, hiszen a konzultánsok, együttműködők vagy társkutatók maguk is szerzőként jelennek, jelenhetnek meg az etnográfákban és közösen dönthetik el, hogy ezek kívánatos eljárások-e vagy szükségtelenek.

⁷¹ Fluehr-Lobban 2008: 175, 181.

⁷² Whyte–Greenwood–Lazes 1991: 42.

⁷³ Reason–Bradbury 2008: 8; Pataki–Vári 2011: 6.

hatalommal rendelkező rétegek érdekeinek és társadalmi-politikai-gazdasági pozíciójának megerősítése és igazolása tudományos módszerekkel és eredményekkel.⁷⁴

A részvételi szemléletmód elválaszthatatlan az akció típusú kutatásoktól, de ahogy fentebb is láthattuk például a kollaboratív etnográfia esetében, a részvétel és együttműködés nemcsak az akciókutatások sajátja. A Peter Reason és Hilary Bradbury szerkesztette *Az akciókutatás kézikönyve* c. munka az akciókutatásnak öt, egymással kölcsönösen összefüggő ismertetőjegyet határoz meg: a tudományos tevékenység célja a gyakorlati tudás létrehozása praktikus kérdések megoldása és az emberek létező tudásának fejlesztése az emancipáció és a közösségek virágzása érdekében.⁷⁵ Az aktuális problémák felszámolása a cselekvéssel (akciókban) szerzett és lokális tapasztalatokban gyökerező, elsősorban gyakorlati tudáson alapul, ami megköveteli a helyiek részvételét és a demokratikus elvek érvényesítését a kutatásban. A részvétel során a laikus kutatók (vagy társkutatók) nemcsak új tapasztalati tudásra tesznek szert, hanem a tudástermeléshez szükséges újabb képességekre is, beleértve a cselekvőképesség fejlődését is. Mindezek hatására fogalmazódik meg a problémamegoldást célzó fejlesztési forma, a társadalmi változás előidézésének gyakorlati menete.⁷⁶

A részvételi kutatás – amelyre vannak példák a magyar tudományos szinten is, még ha elsősorban sporadikus kutatások, kísérletek formájában is –⁷⁷ legismertebb típusa az egyes társadalomtudományokban meglehetősen gazdag tu-

⁷⁴ Kemmis–McTaggart 2007: 273, ahol a szerzőpáros számos kutató munkáját sorolja fel.

⁷⁵ Maga az akciókutatás elnevezés és annak első definíciója a német szociálpszichológus Kurt Lewin (1890–1947) nevéhez fűződik, aki 1946-ban írt tanulmányában az akciókutatás menetét spirált alkotó lépések sokaságaként ábrázolta, amelyben a tervezés, akció és az akció eredményét alkotó tények feltárása követi egymást (Lewin 1946: 201–216). Lewinnek a témában írt korai publikációi az Egyesült Államokban az 1940-es években végrehajtott közösségi akcióprogramokhoz kapcsolódnak. Ugyanakkor vannak olyanok is, akik a közösségfejlesztés területén korábban, a 20. század elejére helyezik az akció típusú megközelítés megjelenését, példaként említve H. G. Moreno munkáját Bécsben élő prostituáltakkal (Kemmis–McTaggart 2007: 272.). A kulturális antropológiában az észak-amerikai antropológus Sol Tax (1907–1995) Fox indiánokkal (vagy ahogyan ők hívják magukat, a Meskwakikkal) végzett tevékenységét, a fox projektet (1948–1962) szokták az első akcióantropológiai munkaként emlegetni – erről bővebben lásd később ugyanebben a fejezetben.

⁷⁶ Reason–Bradbury 2008: 4–5.

⁷⁷ A teljesség igénye nélkül a RAK melletti néhány egyéb magyar részvételi projekt: 1. dráma és részvételi akciókutatás – részvételi színház (*participatory theatre*, Oblath Márton és Horváth Kata, KÁVA Kulturális Műhely), 2. vizuális részvételi technikák – részvételi videó (*participatory video*) és fényképezés (*Photo Voice*) (Nemes Gusztáv és Chris High, illetve Krista Harper és Bari Judit), 3. szervezeti kutatások, részvétel és akciótanulás (Gelei András) 4. részvétel és muzeológia (a Néprajzi Múzeumból pl. Wilhelm Gábor és Frazon Zsófia).

DEBRECENI EGYETEM

dománytörténettel rendelkező részvételi akciókutatás, rövidítve RAK.⁷⁸ A RAK a kollaboratív tanulás társadalmi folyamata, amelyben olyan szereplők vesznek részt, akik egy adott társadalmi valóságban használt közös gyakorlatok megváltoztatása – tanulmányozása, átdolgozása, újrakonstruálása – érdekében szerveződnek meg.⁷⁹

A RAK lényege, hogy a tudományos munka és a tudástermelés egy, az adott lokális társadalom vagy csoport javát szolgáló meghatározott praktikus cél elérése érdekében történik, ami legtöbb esetben társadalmi változások előidézését jelenti.⁸⁰ Ennek során a kutatott társadalom vagy szervezet tagjainak egy része aktívan együttműködik a szakemberrel a tudományos munka egész ideje alatt a kutatás kezdeti megtervezésétől az eredmények végső bemutatásán át a jövőbeli cselekvések, lépések tartalmára vonatkozó egyeztetésekig, illetve a konkrét cselekvésekig, az egyes akciók megvalósításáig.⁸¹ Az ilyen típusú szemléletmóddal végzett tudományos munka során, illetve következményeként a résztvevők nemcsak az egymáshoz való viszonyuk természetével, illetve a saját és a másik értékrendszerével szembesülnek, aminek hatására átértékelődnek egymással kialakított kapcsolataik, hanem a cselekvés során maguk a társadalmi viszonyok is átszerveződnek.⁸²

A részvételi akciókutatás folyamatát leggyakrabban egy olyan spirálhoz hasonlítják, amely a következő önreflektív köröket tartalmazza: 1. a változás megtervezése, az aktuális helyzet felmérése, 2. cselekvés (akció) és a változás folyamatának és következményeinek megfigyelése, 3. az ezekre adott reflexió, 4. újratervezés, a korábbi tervek fejlesztése, 5. újabb cselekvés és megfigyelés, 6. ismét reflexió, stb.⁸³

A tanulási folyamatként értelmezett RAK során tehát a következő területeken mennek végbe lényeges változások: 1. az emberek mindennapi gyakorlatában (mit cselekszenek?), 2. az egymással és a világgal történő interakciók természetében (miként cselekszenek?), 3. mit hogyan értenek és értékelnek az emberek (a

⁷⁸ Hazánkban a RAK számos területen alkalmazott szemléletmód: pl. az iskolai nevelésben és a pedagógiában (pl. Csobod 2002, Havas 2004), a szervezetfejlesztésben (pl. Gelei 2002), a természetvédelem területén (pl. Pataki-Vári (szerk.) 2011), az urbanizált (pl. a hajléktalanok ügyének előmozdításában – Udvarhelyi Éva Tessza) és vidéki területek fejlesztésében. A vidékfejlesztésben alkalmazott RAK-ról készített doktori értekezés: Bodorkós 2010. A RAK-nak két iskolája van: a pragmatista és a kritikai – erről magyarul lásd Bodorkós 2011: 205.

⁷⁹ Kemmis–McTaggart 2007: 277.

⁸⁰ Pataki–Bodorkós–Balázs–Bela–Kelemen–Mérő 2011: 10; Bodorkós 2010: 27.

⁸¹ Whyte–Greenwood–Lazes 1991: 20.

⁸² Vö. Whyte–Greenwood–Lazes 1991: 41.

⁸³ Kemmis–McTaggart 2007: 276.

társadalmi gyakorlatokról és a világ működéséről szerzett tudás), és 4. azokban a diskurzusokban, amelyek segítségével az emberek megértik és értelmezik az őket körülvevő világot.⁸⁴ A laikusok bevonása a projektbe, hasonlóan a többi részvételre és együttműködésre építő kutatási módszerhez, magában hordozza annak lehetőségét is, hogy a lokális társadalomban kialakult együttműködés a döntéshozatalokban és a másik jobb megértése a közösségi gyakorlatban hosszútávon is fennmaradjon.

Az akció szemléletű kutatás a kulturális antropológiában sem ismeretlen, elnevezése akcióantropológia (*action anthropology*), amit a tudománytörténet, a terület egyik „szülőatyjának” tekintett Sol Tax (1907–1995) nevéhez és az észak-amerikai Fox indiánokkal végzett munkájához kapcsol.⁸⁵ Tax az Amerikai Antropológiai Társaság 1950-ben rendezett egyik ülésén a következőképpen határozta meg az akcióantropológia fogalmát: „Definíció szerint az akcióantropológia olyan tevékenység, amelyben az antropológusnak két egyenrangú célja van és egyikre sem ruház alacsonyabbrendű pozíciót. Egyrészt segíteni akar egy csoport embernek egy probléma megoldásában, másrészt a folyamat során tanulni akar valamit.”⁸⁶ A közös tanulás itt is jelentős hangsúlyt kap, Fox megfogalmazásában: „Hiszünk abban, hogy számos olyan dolgot tudunk ily módon [vagyis az akcióantropológia segítségével] megtanulni, amit semmi más módon nem tudnánk. Mi tehát antropológiai problémák iránt érdeklődő antropológusok vagyunk, de ezt az akció kontextusában tesszük. Innen a kifejezés, akcióantropológia.”⁸⁷

Zárásképpen

A szabad hozzáférés biztosítása az élelemhez (beleértve az ivóvizet is) vagy az élelmiszerbiztonság és a genetikailag módosított növényfajták kérdése a 21. század elején közismert, sokat tárgyalt problémák. A nemzetközi és a sporadikus, de egyre szaporodó hazai példák is azt bizonyítják, hogy a kortárs alkalmazott szemléletű társadalomtudománynak és a részvételi módszereknek van létjogosultsága a mikroszintű szociokulturális, etnikai és gazdasági problémák kezelésében, a helyi léptékű fejlesztésben. Visszatérve kiinduló példánkhoz, a felelősségteljes falusi turizmus fenntartható működésének megalapozásához egyaránt szükséges az alkalmazásra termelt antropológiai tudás és a gasztronómiai hagyomá-

⁸⁴ Kemmis–McTaggart 2007: 279.

⁸⁵ Az akcióantropológiáról magyarul lásd részletesebben: Haraszti 2005: 215–232.

⁸⁶ Tax 1975: 515. és 1995 <http://chronicle.uchicago.edu/950119/tax.shtml>

⁸⁷ Tax 1975: 515. (beszúrás L. V.)

nyok és a helyi gasztronómiai termékek alapkutatása során szerzett (néprajzi és antropológiai) ismeret (*empirikus adatok*). A fentebb bemutatott részvételi és kollaboratív módszerek egyrészt demokratizálják a tudástermelés folyamatát és emancipálják a lokális tudásformákat, azaz a hétköznapi megismerés egyenrangúvá válik a tudományossal a helyi problémák megoldásában. Másrészt demokratizálják és a lokális ismeretekre alapozva megszemélyesítik a *konkrét akciókat* és *beavatkozást* a gyakorlati megvalósítás folyamatában – pl. elismerik és felértékelik a nagyszülőktől örökölt őshonos növényfajtákra vonatkozó tudást és termelési gyakorlatokat, a kapcsolódó helyi gasztronómiai hagyományt –, vagyis hatalommal és cselekvőképességgel ruházzák fel a helyieket saját sorsuk és életviláguk alakításában.

Felhasznált irodalom

A. GERGELY András

- 2014 Válasz és továbbgondolás. Alkalmazott társadalomtudomány metodikai metszetben (Reflexiók Biczó Gábor írására, 2). *Tabula*, 2014/2. Online megjelenés: http://tabula.neprajz.hu/neprajz.07.152a.php?bm=1&as=403&kr=A_10_%3D%222014%2015%282%29%22

BABA, L. Marietta

- 1994 The Fifth Discipline: Anthropological Practice and the Future of Anthropology. *Human Organization*, Vol. 53. No. 2. 174–186.

BABA, Marietta L. – CAROLE E. Hill

- 2006a Global Connections and Practicing Anthropology in the 21st Century. In Carole E. Hill – Marietta L. Baba (eds.): *The Globalization of Anthropology*. Washington, DC, American Anthropological Association. (NAPA Bulletin 25.) 1–13.

- 2006b What's in the Name 'Applied Anthropology'? An Encounter with Global Practice. In Carole E. Hill – Marietta L. Baba (eds.): *The Globalization of Anthropology*. Washington, DC, American Anthropological Association. (NAPA Bulletin 25.) 176–207.

- 2012 Mi áll az „alkalmazott antropológia” elnevezés mögött? Találkozás a globális gyakorlattal. *Néprajzi Látóhatár*, 2012/4. 97–137.

BABA, Marietta L. – HILL, Carole E. (eds.)

- 2006 *The Globalization of Anthropology*. Washington, DC, American Anthropological Association. (NAPA Bulletin 25.)

BELA Györgyi – PATAKI György – VALENÉ KELEMEN Ágnes

- 2003 Társadalmi részvétel a környezetpolitikai döntéshozatalban (döntéstámogató eszközök és értékelési eljárások alkalmazása). Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Környezettudományi

DEBRECENI EGYETEM

- Intézet Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszék. http://korny.uni-corvinus.hu/kti/20_szam.pdf (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 16.)
- BENNETT, John W.
1996 *Applied and Action Anthropology: Ideological and Conceptual Aspects. Current Anthropology* XXXVII.(1996/1). S23–S53.
- BICZÓ Gábor
2006 *Alkalmazott antropológia: elmélet versus gyakorlat* – konferencia előadás. www.mtaki.hu/data/files/939.pdf (2013. január 16.)
2014 Az alkalmazott antropológia és a gyakorlati értékű tudás: a történeti előzmények, a kritikai fordulat és az etikai önreflexió társadalomfilozófiai háttere. *Tabula*, 2014/2. Online megjelenés: [http://tabula.neprajz.hu/neprajz.07.152a.php?bm=1&as=401&kr=A_10_=%222014%2015\(2\)%22](http://tabula.neprajz.hu/neprajz.07.152a.php?bm=1&as=401&kr=A_10_=%222014%2015(2)%22)
- BODORKÓS Barbara
2010 *A társadalmi részvétel a fenntartható vidékfejlesztésben: a részvételi akciókutatás lehetőségei*. PhD értekezés, kézirat. Internetes elérhetőség: https://szie.hu//file/tti/archivum/Bodorkos_B_ertekezés.pdf (Utolsó letöltés: 2014. október 17.)
2011 Részvételi akciókutatás – a kutatás mint társadalmi beavatkozás. in Glózer Rita – Gelei András (szerk.): *Valóságkonstrukciók. A szervezeti jelentésvilág interpretatív megközelítései*. Gondolat Kiadó – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 200–211. http://www.commonline.hu/sites/default/files/COMMONLINE_DOCS/TAMOP_Kiadvanyok/Gelei-%20-%20Glozer%20%28szerk%29%20Valóságkonstrukciók/valóságkonstrukciók%202.htm (Utolsó letöltés: 2015. január 18.)
- CHAMBERS, Eve
1985 *Applied Anthropology. A Practical Guide*. Prentice-Hall, New Jersey 1985.
- CSOBOD Éva
2002 *OECD-ENSI Pedagógusképzés-akciókutatás 1999–2002. Oktatás, környezeti nevelés a fenntarthatóságért*. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=kornyezeti-Csobod-OECD> (Utolsó letöltés: 2014. október 21.)
- ERVIN, Alexander
2000 *Applied Anthropology: Tools and Perspectives for Contemporary Practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- FARKAS Judit
2012 Ökofalvak és a társadalmi fenntarthatóság. In Kun András (szerk.): *Ökológiai lábnyomunk és a fenntarthatóság*. Öko-Völgy füzetek 1. Somogyvámos: Öko-völgy Alapítvány, 17–31.
- FARKAS Judit – LAJOS Veronika (szerk.)
2013 *Néprajzi Látóbatár. Ökofalu*. 2013/3.
- FLUEHR-LOBBAN, Carolyn
2008 Collaborative Anthropology as Twenty-first-Century Ethical Anthropology. *Collaborative Anthropologies*. Vol. 1. 175–182.
- FOSTER, George M
1969 *Applied Anthropology*. Little, Boston.

DEBRECENI EGYETEM

- FÖLDI Zsuzsa
2009 A társadalmi részvétel szerepe a városfejlesztés gyakorlatában. Európai és hazai tapasztalatok. *Tér és Társadalom* (TÉT), 2009/3. 27–43.
- GARDNER, Katy – LEWIS, David
1996 *Anthropology, Development and the Post-modern Challenge*. Pluto Press, London.
- GELEI András
2002 *A szervezeti tanulás interpretatív megközelítése. A szervezetfejlesztés esete*. PhD értekezés, kézirat. Internetes elérhetőség: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/171/1/gelei_andras.pdf (Utolsó letöltés: 2015. január 7.)
- GOW, David D
2002 *Anthropology and Development: Evil Twin or Moral Narrative?* *Human Organization* LXI. (2002/4). 302–303.
- GRILLO, Ralph
1985 Applied Anthropology in the 1980s: Retrospect and Prospect. In Grillo, Ralph – Rew, Alan (eds.): *Social Anthropology and Development Policy*. 1–36. London–New York: Tavistock Publications
- HARASZTI Anna
2005 Alkalmazott és akcióantropológia. Elméleti és etikai alapkérdések. *Világosság*, 2005/7–8. 215–232.
- HAVAS Péter
2004 Akciókutatás és a tanulás fejlesztése. *Új Pedagógiai Szemle*, 2004/6. <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2004-06-ta-Havas-Akciokutatas.html> (Utolsó letöltés: 2014. november 21.)
- HEDICAN, Edward. J.
2000 *Applied Anthropology in Canada. Understanding Aboriginal Issues*. Toronto: University of Toronto Press.
- ISPÁN Ágota Lídia – Magyar Zoltán (szerk.)
2014 *Ethno-Lore. Társadalomnéprajzi kutatások a 21. század elején – Kérdéskérdések, megközelítések és a társadalmi hasznosulás perspektívái*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont. Budapest
- KEMMIS, Stephen – MCTAGGART, Robin
2007 Participatory Action Research. Communicative Action and the Public Sphere. In Denzin, Norman K. – Lincoln, Yvona S. (eds.): *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. 3rd ed. London: SAGE Publications, 271–330.
- KOTICS József
2013 Egy innovatív fejlesztési projekt konfliktuspotenciáljának alkalmazott antropológia vizsgálata – Csernely esete. *Anyagmérnöki Tudományok*, 38/1. kötet. 155–164.
- LAMPHERE, Louise
2004 The Convergence of Applied, Practicing, and Public Anthropology in the 21st Century. *Human Organization*, Vol. 63. No. 4. 431–443.
- LASSITER, Luke Eric

- 1998 Introduction. In *The Power of Kiowa Song: A Collaborative Ethnography*. Tucson: University of Arizona Press. 3–14.
- 2001 From “Reading over the Shoulders of Natives” to “Reading alongside Natives,” literally: Toward a Collaborative and Reciprocal Ethnography. *Journal of Anthropological Research* 57: 137–49.
- 2004 Collaborative Ethnography. *AnthroNotes* 25(1): 1–9.
- 2005a *The Chicago Guide to Collaborative Ethnography*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- 2005b Collaborative Ethnography and Public Anthropology. *Current Anthropology*, Vol. 46, No. 1 (February 2005), 83–106.
- 2008 *When We Disagree. On Engaging the Force of Difference in Collaborative, Reciprocal, and Participatory Researches*. Paper presented at the 107th Annual Meeting of the American Anthropological Association, San Francisco, California, 1–7.
- LEWIN, Kurt
- 1946 Action Research and Minority Problems. In G. W. Lewin (ed.): *Resolving Social Conflicts*. New York. HARPER AND ROW. 201–216.
- MAY, Reuben A. Buford – PATTILLO-McCoy, Mary
- 2000 Do You See What I See? Examining a Collaborative Ethnography. *Qualitative Inquiry*, Vol. 6 Number 1. 65–87.
- MCDONALD, James H.
- 2002 Introduction. In McDonald, James H. (ed.): *The Applied Anthropology Reader*. Boston: Allyn & Bacon, 1–7.
- B. MEDGYES Éva
- 1979 (1982) Alkalmazott antropológia. Kezdeményezések tudományunk gyakorlati alkalmazására. *Néprajzi Értesítő*, 5–29.
- MILLS, David
- 2006 Dinner at Claridges? Anthropology and the ‘Captains of Industry’, 1947–1955. In Sarah Pink (ed.): *Applications of Anthropology. Professional Anthropology in the Twenty-first Century*. Berghahn Books. 55–70.
- NAGY Károly Zsolt
- 2015 *Ösvény a dzsungelben*. (kézirat – megjelenés alatt)
- Niedermüller Péter
- 2005 Az antropológia metamorfózisai: perspektívák a (késő) modern társadalom kutatásában. *Tabula*, 2005/1: 3–18.
- OBITUARY
- 1995 Sol Tax, Anthropology. *The University of Chicago Chronicle*, Vol. 14, No. 10. <http://chronicle.uchicago.edu/950119/tax.shtml> (Utolsó letöltés: 2014. november 28.)
- PATAKI György
- 2007 Bölcs „laikusok”. Társadalmi részvételi technikák a demokrácia szolgálatában. *Civil Szemle*, 2007/3–4. 144–156.
- PATAKI György – VÁRI Anna

DEBRECENI EGYETEM

ÚJ SZÉCHENYI TERV

- 2011 Bevezetés. In Pataki György – Vári Anna (szerk.): *Részvétel – akció – kutatás. Magyarországi tapasztalatok a részvételi-, akció- és kooperatív kutatásokból.* MTA Szociológiai Kutatóintézet. Budapest. 5–8.
- PATAKI György – VÁRI Anna (szerk.)
2011 *Részvétel – akció – kutatás. Magyarországi tapasztalatok a részvételi-, akció- és kooperatív kutatásokból.* MTA Szociológiai Kutatóintézet. Budapest.
- PATAKI György – BODORKÓS Barbara – BALÁZS Bálint – BELA Györgyi – KELEMEN Eszter – MÉRŐ Ágnes
2011 Tájéfták védelmében: részvételi akciókutatás az Őrség-Vendvidéken. In Pataki György – Vári Anna (szerk.): *Részvétel – akció – kutatás. Magyarországi tapasztalatok a részvételi-, akció- és kooperatív kutatásokból.* MTA Szociológiai Kutatóintézet. Budapest. 9–27.
- PINK, Sarah
2006 Introduction: Applications of Anthropology. In Sarah Pink (ed.): *Applications of Anthropology. Professional Anthropology in the Twenty-first Century.* 3–26. Berghahn Books.
- RAPPAPORT, Joanne
2008 Beyond Participant Observation. Collaborative Ethnography as Theoretical Innovation. *Collaborative Anthropologies.* Vol. 1. 1–31.
- REASON, Peter – BRADBURY, Hilary (eds.)
2008 *The SAGE Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice.* Sage.
- REISINGER Adrienn
2009 Részvételi demokrácia és társadalmi részvétel – elméleti megközelítések. *Civil Szemle*, 2009/4. 5–23.
2012 A társadalmi részvétel a helyi fejlesztési politikában Magyarországon – fókuszban a civil/nonprofit szervezetek. *Civil Szemle*, 2012/1. 23–44.
- RÓZSA Erzsébet
2014 Gyakorlati tudás a filozófiai antropológia, a bioetika és az alkalmazott etika perspektíváiban (Reflexiók Biczó Gábor írására, 4). *Tabula* 2014/2. Online megjelenés: http://tabula.neprajz.hu/neprajz.07.152a.php?bm=1&as=-405&kr=A_10_%3D%222014%2015%282%29%22
- SILLITOE, Paul
2006 The Search for Relevance: A Brief History of Applied Anthropology. *History and Anthropology*, 17:1. 1–19.
- TAX, Sol
1975 Action Anthropology. *Current Anthropology*, Vol. 16, No. 4. 514–517.
- WEAVER, Thomas
2003 Malinowski as Applied Anthropologist. In Thomas Weaver (ed.): *The Dynamics of Applied Anthropology in the Twentieth Century: The Malinowski Award Papers.* Oklahoma City: Society for Applied Anthropology. 14–33.
- van WILLIGEN, John
2002 *Applied Anthropology. An Introduction.* (3rd edition) Connecticut – London.
- van WILLIGEN, John – KEDIA, Satish

DEBRECENI EGYETEM

ÚJ SZÉCHENYI TERV

- 2005 Emerging Trends in Applied Anthropology. In van Willigen, John – Kedia, Satish (eds.): *Applied Anthropology. Domains of Application*. Praeger, Westport, Connecticut – London. 341–352.
- WHYTE, William Foote – GREENWOOD, Davydd J. – LAZES, Peter
1991 Participatory Action Research: Through Practice to Science in Social Research. In Whyte, William Foote (ed.): *Participatory Action Research*. SAGE Publications 20–56.

Veronika Lajos

Alkalmazott szemléletű társadalomtudomány:
társadalmi részvétel, kollaboratív etnográfia és akciókutatás

Jelen tanulmány egy interdiszciplináris kutatás Hungarikum alprojektjének keretében készült és egy olyan módszertani gyűjtemény része, amely a gasztronómia és a helyi gasztronómiai termékek kulturális-társadalmi értékének és a lokális társadalomban betöltött szerepének vizsgálatok adódó metodológiai kérdéseket tárgyalja. Mindazonáltal a klasszikus bölcsészeti- illetve társadalomtudományi alapkutatás mellett létezik a tudományos munkának a gyakorlati alkalmazás igényével fellépő változata is.

Tanulmányom egy lépés az alkalmazott szemléletű etnográfia magyarországi adaptációjának komplex folyamatában, amelyben az alkalmazás néhány módszertani problémáját vizsgálom. Először a néprajztudományi adatokat, az európai etnológiai és a kulturális antropológiai tudást a gyakorlatban közvetlenül hasznosító terület, az alkalmazott antropológia fogalmának legfontosabb meghatározásait és az alkalmazás szakterületeit ismertetem összefoglalóan. Ezután röviden kitérek elmélet és gyakorlat sokat vitatott viszonyára, majd a társadalmi részvétel, az együttműködés (kollaboratív etnográfia) és cselekvés (részvételi akciókutatás) kérdésére a társadalomtudományi kutatásban.